

AANKOMST IN BERLIJN

Met het vliegtuig

www.berlin-airport.de

► LUCHTHAVEN TEGEL (TXL)

Enkel bussen en taxi's waarvan de haltes en standplaatsen op de luchthaven (terminal A, gates 6 tot 9) zijn aangegeven met gele borden. Bij de gele automaten kunt u kaartjes kopen (vergeet ze niet af te stempelen bij de zuilen bij de haltes). Het volstaat om een kaartje te kopen voor het openbaar vervoer tegen tarief AB. Sommige creditcards worden niet aanvaard. Zorg voor pasmunt. U kunt uw kaartje ook bij de chauffeur kopen, indien u gepast kunt betalen.

Bus – De handigste manier om het oostelijke deel van de stad te bereiken. De **expressbus TXL** (geel, om de 10 à 20 min., goed uitgerust voor reizigers

met bagage) brengt u in 50 min. naar de wijk Mitte. Belangrijkste haltes: Hauptbahnhof, Brandenburger Tor (S-Bahn: S1, S2, S25) en Alexanderplatz (metro en S-Bahn: U2, U5, U8, S5, S7, S75).

De **expressbus X9** (geel) rijdt naar het westelijke deel van de stad en dan vooral richting Zoologischer Garten (U2, U9, S5, S7, S75).

Bus 109 gaat minder snel en brengt u naar het metrostation Kurfürstendamm (U1, U9).

Met **bus 128** bereikt u het metrostation Kurt-Schumacher-Platz (U6).

Taxi – Ong. 30 min. reistijd (€ 25 à € 35).

► LUCHTHAVEN SCHÖNEFELD (SFX)

Gemakkelijk te bereiken via het **S-Bahnstation** op 400 m van de luchthaventerminal (lijnen **S45** en **S9**), met gratis pendeldienst. Andere mogelijkheid: **Bus 171**, naar het metrostation Rudow (U7) of de **regionale treinen** RE7 en RB14 (Airport-Express Schönefeld) naar het Hauptbahnhof en de Alexanderplatz. **Attentie:** hier geldt tarief ABC.

Taxi – Ong. 40 min. reistijd (€ 40).

Met de trein

Het gigantische centraal station (**Hauptbahnhof**) bevindt zich in het geografische centrum van de stad en is verbonden met de lijnen S5, S7 en S75 van de **S-Bahn** en metrolijn U55.

www.bahnhof.de

 Kaart van het openbaar vervoer op de achterste binnenflap.

SPECIAAL VERVOER

Dienstregeling: *ma.-do.: 4.00-0.30 u; vr.-zo.: dag en nacht (behalve lijn U4 en sommige lijnen van de S-Bahn). Nachtbussen, -trams en -S-Bahn: 0.30-4.30 u.*

Interessante tarieven:

Tageskarte (1 d.) – Geldig op de U-Bahn (metro), S-Bahn (snelmetro), bus en tram (zones AB) - € 7.

Berlin WelcomeCard – U-Bahn (metro), S-Bahn (snelmetro), bus en tram (zones AB) - 48 uur (€ 19,50), 72 uur (€ 27,50), 5 d. (€ 35,50).

WAT U NIET MAG MISSEN

Onze favoriete 'mooiste plekjes'

1

Museumsinsel★★★
Vouwkaart FG3 - 📍 blz. 46

2

Charlottenburg★★★
Vouwkaart A2-4 - 📍 blz. 117

3

Zoologischer Garten★★★
Vouwkaart C5 - 📍 blz. 107

4

Gemäldegalerie★★★
Vouwkaart E5 - 📍 blz. 100

5

Jüdisches Museum★★★

Vouwkaart FG6 - 📍 blz. 82

6

Reichstag★★

Vouwkaart E3-4 - 📍 blz. 28

7

East Side Gallery★★

Buiten de vouwkaart via H4 -
📍 blz. 75

8

Brandenburger Tor★★

Vouwkaart F4 - 📍 blz. 34

9

Landwehrkanal★★

Vouwkaart H6 - 📍 blz. 86

HOOGTEPUNTEN VAN MICHELIN

♥ **De ware betekenis van het woord *Frühstück* ontdekken** in een van de gezellige cafés in de wijk Prenzlauer Berg. Tussen de Kollwitzplatz, de Helmholtzplatz en de Oderberger Straße werd de kunst van het brunchen uitgebreid tot... 16.00 u. Cool, gezellig en creatief! 🍷 blz. 133.

♥ **De stad per fiets doorkruisen** om te ervaren hoe groot Berlijn wel is. Aan gezien de fiets hier de beste vervoersmethode is, vindt u hier vrijwel overal aangelegde fietspaden. 🍷 blz. 15.

♥ **De geur van het oude Berlijn opsnuiven.** Onder de straten die wisten

♥ **Een luchthaven kraken.** Vroeger konden de Berlijners naar de Tiergarten of het Grunewald, wanneer ze wat groen om zich heen wilden. Nu is er het asfalt van Tempelhof: 355 ha vrijheid onder een eindeloze hemel om te kiten, te skaten, te barbecueën of te tuinieren. 🍷 blz. 92.

te ontsnappen aan de bombardementen van 1945 bevinden zich enkele pareltjes, zoals de Fasanenstraße met zijn oude gebouwen. Het meest indrukwekkend is misschien wel de Kirchgasse in het voormalige Tsjechische dorp Rixdorf. 🍷 blz. 93.

♥ **Tussen de kraampjes van Maybachufer slalommen.** Op dinsdag en vrijdag worden de oevers van het Landwehrkanal omgevormd tot *bio-oriëntaalse* markt met heerlijke kruiden en straatmuzikanten. Heel druk, maar o zo gezellig! 🍷 blz. 86.

♥ **Wegdromen bij de landschappen van de Duitse romanticsi.** De Berlijnse musea herbergen tal van schatten die u maar zelden elders kunt ontdekken. Een mooi voorbeeld hiervan zijn de werken van de kunstschilder Caspar David Friedrich op de derde etage van de Alte Nationalgalerie. Tussen mist en mysterie... 🍷 blz. 49.

♥ **Ronddobberen op het Badeschiff.** Berlijn telt 37 zwembaden, maar

In Kreuzberg drijft het Badeschiff op de Spree.

geen enkel is te vergelijken met het drijvende bad op de Spree, bij de kruising van Kreuzberg, Treptow en Friedrichshain. Voor een zomerse uitstap! 📍 blz. 91.

♥ **In de voetsporen treden van 'Good Bye Lenin!'** In de Berolinastraße, achter de Alexanderplatz, werd de film van Wolfgang Becker grotendeels opgenomen. Wilt u echt proeven van de nostalgie, ga dan naar Alltag in der DDR, waar u zelfs naar de gezangen van de pioniers kunt luisteren. 📍 blz. 70.

♥ **Op bezoek gaan bij de Pruisische koningen.** Met de S-Bahn reist u in drieëndertig minuten van het station Zoologischer-Garten naar Potsdam, waar de koningen van Pruisen hun

♥ **Hogere sferen opzoeken.**

Om heel Berlijn in een oogopslag te overzien moet u naar de Fernsehturm: de televisietoren is niet minder dan 368 m hoog, maar enkel tegen betaling te beklimmen. De futuristische koepel van de Reichstag is wel gratis en biedt een uitzicht over 360°. Trek erheen wanneer de schemering valt, dan is het nog magischer! 📍 blz. 28 en 62.

lusthoven, Chinese pagode, Hollandse wijk en Russische kolonie hadden. Dit architecturale geheel is opgenomen op de Werelderfgoedlijst van Unesco. 📍 blz. 124.

BERLIJN IN 3 DAGEN

De hoofdstad van Duitsland is zo uitgestrekt dat drie dagen beslist niet voldoende zijn om alles te zien. We raden aan om u te beperken tot het historisch centrum en enkele musea uit te kiezen! Terugkomen doet u hoe dan ook...

De eerste dag

► Ochtend

Vertrekpunt is het belangrijkste symbool van Berlijn, de **Brandenburger Tor**★★ (blz. 34). Dan gaat het naar de **Reichstag**★★ (blz. 28) in het noorden (vergeet niet vooraf te reserveren) en de nieuwe wijk langs de Spree. Keer terug naar de

Brandenburger Tor en volg de laan **Unter den Linden**★★ (blz. 37): ze brengt u rechtstreeks naar het **Deutsches Historisches Museum**★★ (blz. 40) en zijn aangename café.

► Na de middag

Breng de middag door op het **Museumsinsel**★★★ (blz. 46), door de Unesco opgenomen in zijn Werelderfgoedlijst. Op donderdag sluiten vijf musea pas om 20.00 u, zodat u er zeker drie kunt bezichtigen. Geniet u liever van de zon? Stap dan in voor een minicruise over de Spree, met vertrek bij het **DDR Museum**★ (blz. 52) of de **Berliner Dom**★ (blz. 52).

8

Een binnenplaatsje van de Hackescher Markt

► Avond

Bij helder weer raden we de **Alexanderplatz★** (blz. 61) en de **Fernsehturm★** (blz. 62) aan, vanwaar u tot middernacht kunt genieten van een panoramisch uitzicht over de stad. Dineer in de wijk Scheunenviertel, rond de Hackescher Markt.

De tweede dag

► Ochtend

Bij het verlaten van de metro aan de Französische Straße trekt u naar de **Gendarmenmarkt★★** (blz. 78) en neemt u lijn U6 naar het station Kochstraße en **Checkpoint Charlie★** (blz. 81), de voormalige grenspost tussen oost en west. Neem een koffiepauze in het opmerkelijke **Jüdisches Museum★★★** (10 min. wandelen, blz. 82) of picknick langs het Landwehrkanal.

► Na de middag

De sfeer opsnuiven in 'Klein Istanbul'? Dan moet u naar Kottbusser Tor en de Maybachufer, waar op vrijdag een Turkse markt gehouden wordt. Vervolgens kunt u poolshoogte nemen in **Kreuzköln** (blz. 94), de nieuwe hippe wijk van Berlijn. Neem bij het station Kottbusser Tor lijn U1 tot Schlesisches Tor en steek de rivier over: aan de andere zijde van de **Oberbaumbrücke★** (blz. 75) ligt het langste nog bewaarde deel van de Berlijnse Muur, de **East Side Gallery★★** (blz. 75).

► Avond

Dineer in de buurt van de Simon-Dach-Straße en duik in de wijk **Friedrichshain** (blz. 73) het nachtleven in. Keer terug naar het centrum via de **Karl-Marx-Allee★** (blz. 73).

EEN DAGJE LANGER BLIJVEN?

*Bezichtig dan 's morgens het barokke kasteel **Charlottenburg★★★** (blz. 117) of het rococo-paleis **Sanssouci★★★**, de residentie van de koningen van Pruisen in **Potsdam★★★** (blz. 124). Eindig de dag in schoonheid met een concert in de **Philharmonie★★** (blz. 103) met zijn uitzonderlijke akoestiek, een reggae-avond in de Yaam of een etentje in de aangename wijk **Prenzlauer Berg★★** (blz. 68).*

De derde dag

► Ochtend

Keer terug naar de Brandenburger Tor, nu voor de westelijke zijde van het historisch centrum. Bezichtig het **Holocaust-Mahnmal★★** (blz. 36) en volg dan de Ebertstraße tot de **Potsdamer Platz★★** (blz. 95), om te genieten van het uitzicht vanaf het Panoramapunkt.

► Na de middag

Bezoek de **Gemäldegalerie★★★** (blz. 100) van het **Kulturforum★★** en neem op de oevers van het **Landwehrkanal** bus M29 naar het **Diplomatenviertel** (blz. 104), het KaDeWe (vooral de kruidenierswaren zijn interessant!) en de Gedächtniskirche. Wandel langs de Ku'damm.

► Avond

Kuier rond op de Fasanenstraße en dineer op de **Savignyplatz★** (blz. 116). Proef van het kenmerkende West-Berlijnse dolce vita.

DE REIS VOORBEREIDEN

Formaliteiten

Verplicht identiteitsbewijs –

Identiteitskaart of geldig paspoort.

Visum – Inwoners van de Europese Unie hebben geen visum nodig.

Douane – Krachtens het Akkoord van Schengen wordt geen enkele controle uitgevoerd bij het oversteken van de grenzen binnen de Europese Unie.

Wanneer u het land binnenkomt via een land dat geen deel uitmaakt van de Europese Unie, moet u langs de douane passeren en de goederen aangeven die u mee hebt.

Geldzaken

De munteenheid is de **euro**.

Creditcards – Visa en EuroCard worden het meest gebruikt in Berlijn. Weet echter dat heel wat restaurants, cafés en bars uitsluitend contante betaling aanvaarden. Let op: in de oostelijke wijken van de stad zijn geldautomaten soms moeilijk te vinden.

 In geval van verlies van uw bankpas of creditcard: zie het kader 'Noodnummers', blz. 14.

Het beste seizoen

Zomer – Gemiddelde temperatuur: 22 à 23 °C, met soms pieken boven de 30 °C.

Winter – Gemiddelde temperatuur: 2 à 3 °C, met erg koude periodes (sneeuw en ijs).

Wind – Koud en bijtend in de **winter**; in de **zomer** brengt hij daarentegen wat verkoeling.

Neerslag – De hoeveelheid neerslag, die regelmatig verspreid is over het jaar, is lager dan in Brussel of Amsterdam.

Hitlijst van de seizoenen – De beste maanden van het jaar lopen van **mei tot september**. Op dat ogenblik is de stad op haar groenst en heerst in de straten een levendige drukte.

De periode van **de advent (voor Kerstmis) tot Nieuwjaar** is ondanks de koude ook aangenaam: de ondergesneeuwde straten en de kinderen die op de slee van school komen, de gezellige sfeer op de kerstmarkten (die op de Gendarmenmarkt is een van de mooiste) en de warme, nooit saai ingerichte cafés, waar u kunt genieten van een latte macchiato of een goede glühwein (warme wijn met kruiden), dragen allemaal bij tot de Berlijnse magie in deze tijd van het jaar.

Met de trein

NMBS – 📞 02 528 28 28 (België) - www.b-rail.com

NS – 📞 0900 92 96 (Nederland) - www.ns.nl

Deutsche Bahn (DB) – www.bahn.com (bepaalde diensten en prijzen).

Met het vliegtuig

In afwachting van de opening in 2017 van de nieuwe internationale luchthaven **Berlin Brandenburg Willy Brandt (BER)**,

net naast Schönefeld, beschikt de stad tot op heden over twee luchthavens:

Tegel (TXL), in de stad, en **Schönefeld (SXF)**, erbuiten. Meer informatie over deze luchthavens: ☎ (030) 60 91 11 50 - www.berlin-airport.de (Engels en Duits). 📍 'Aankomst in Berlijn', blz. 3.

GEWONE LUCHTVAARTMAATSCHAPPIJEN

Brussels Airlines – Verscheidene vluchten per dag tussen Brussels Airport en Berlin-Tegel. Inlichtingen en reserveringen:

☎ 0902 51 600 (vanuit België) - www.brusselsairlines.com

KLM – Verscheidene vluchten per dag tussen Schiphol en Berlin-Tegel. Inlichtingen en reserveringen: www.klm.com

PRIJSVECHTERS

Reserveren doet u rechtstreeks op de website van de maatschappijen. Hoe vroeger u boekt, hoe goedkoper: vanaf € 20 exclusief reserveringsheffing. Reken dus op zo'n € 30 voor de goedkoopste tickets.

EasyJet – Vluchten van Amsterdam Schiphol en Brussels International naar Berlin-Schönefeld - www.easyjet.com

Toeristische informatie

www.visitberlin.de – Website van de toeristische dienst van Berlijn, in het Duits en het Engels. De toeristische dienst beschikt over een callcenter, waar u in verschillende talen geholpen wordt: ☎ +49 (0)30 25 00 23 33. De toeristische dienst beheert de informatiekiosken, de **Berlin Tourist Info**:

Flughafen Tegel GmbH – Luchthaven Tegel, terminal A, gate 1 - 8.00-21.00 u.

Flughafen Schönefeld – Luchthaven Schönefeld, terminal A, hoofdhall, gelijkvloers, rechts - 8.00-20.00 u.

Hauptbahnhof – Benedenverdieping - ingang Europa Platz 1 - 8.00-22.00 u.

Europa Center – Tauentzienstr. 9 - benedenverdieping - ma.-za. 10.00-20.00 u.

Brandenburger Tor – Pariser Platz - zuidelijke vleugel - 10.00-18.00 u.

Fernsehturm (Televisietoren) – Panoramastraße 1a - 📺 2, 5, 8 Alexanderplatz - 10.00-16.00 u (tot 18.00 u van april tot okt.)

www.germany.travel/nl – Website van het Duitse Nationale Toeristenbureau. Allerhande informatie over de steden, musea, hotels...

PRAKTISCHE INFO

Ambassades

Ambassade van Nederland –
Klosterstraße 50 - 10179 Berlijn -
☎ 030 20 95 60 -
www.niederlandeweb.de

Ambassade van België –
Jägerstraße 52-53 - 10117 Berlijn -
☎ 030 20 64 20 -
diplomatie.belgium.be/nl

Banken

Alle grote banken hebben verscheidene filialen in de hoofdstad. De openingsuren verschillen van kantoor tot kantoor.

🕒 'Openingstijden', blz. 17.

Bezichtigen

Museumspass – Te koop voor € 24 in de kantoren van Berlin Tourist Info (🕒 blz. 13) en via het internet (shop.visitberlin.de). De kaart geeft vrije en prioritaire toegang tot de permanente collecties van vijftig Berlijnse musea (inclusief die van het Museumsinsel) gedurende drie opeenvolgende dagen. Attentie: dit kaartje is niet geldig voor het openbaar vervoer.

WelcomeCard Museumsinsel – Te koop voor € 42 in de Berlin Tourist Info (🕒 blz. 13) en de ticketautomaten in de metrostations. De kaart is drie dagen geldig en geeft toegang tot het Berlijnse openbaar vervoer en de permanente collecties van het Museumsinsel. Net als de **WelcomeCard**

🕒 blz. 17) geeft ze korting (25%) in vijftendertig andere musea. Opgelet: om er voordeel uit te halen, moet u ze veelvuldig gebruiken.
www.visitberlin.de/en/
berlin-welcome-card

Elektriciteit

De netspanning is 220 V, net als overal op het Europese vasteland.

Feestdagen

Nieuwjaar (1 januari)
Goede Vrijdag
Pasen (paaszondag en paasmaandag)
Dag van de Arbeid (1 mei)
Hemelvaart
Pinksteren (pinksterzondag en pinkstermaandag)

NOODNUMMERS

Europees noodnummer – ☎ 112

Medische noodgevallen –

☎ 31 00 31

Tandheelkundige permanentie –

☎ 89 00 43 33

Antigifcentrum – ☎ 192 40

Gevonden voorwerpen –

☎ 902 77 31 01

Verlies bankpas – Belgische reizigers - alle kaarten:

☎ +32 (0)70 344 344

Nederlandse reizigers - alle creditcards: ☎ +31 (0)88 3855 372

(Bankpassen Meldcentrale)

Nationale feestdag (3 oktober)
 Feest van de Hervorming (31 oktober,
 alleen in de deelstaat Brandenburg)
 Kerstmis (25 en 26 december).

Fietsen

De fiets is koning in Berlijn. We kunnen u dan ook alleen maar aanraden om de stad met dit vervoermiddel te ontdekken. Het is misschien wel de origineelste, snelste en aangenaamste manier om u tijdens het weekend te verplaatsen. Ook de afwezigheid van hellingen en de kwaliteit van de vele fietspaden pleiten voor dit transportmiddel. De vele groene ruimtes in de stad en de bossen nodigen zeker uit tot een fietstochtje.

'CALL A BIKE'

Als u 18 jaar of ouder bent, kunt u een van de tweeduizend *Call a Bikes* huren van DB Rent van de Deutsche Bahn (nationale spoorwegmaatschappij). De rood-zilveren fietsen zijn beschikbaar op de grote kruispunten en in de belangrijkste S-Bahnstations. Bij het eerste gebruik wordt een vast bedrag van € 3 van de creditcard of bankrekening gehaald. Als dat 'krediet' is opgebruikt, kost een *Call a Bike* € 1 per halfuur (max. € 15 per dag). Informatie en inschrijving: ☎ 069 42 72 77 22 of op www.callabike-interaktiv.de

VERHUUR VAN FIETSEN

De fietsverhuurders bevinden zich voornamelijk in de wijken Mitte, Kreuzberg en Charlottenburg: Bergmannstraße 9 in Kreuzberg en Auguststraße 29a in Mitte - ma.-vr. 10.00-19.30 u, za. 10.00-18.00 u.

Ook op het station van Friedrichstraße (toegang Dorotheenstraße 30): 10.00-19.30 u, za. 10.00-18.00 u, zo. 10.00-16.00 u - ☎ 0180 510 8000 - www.fahrradstation.com

FIETSEN LANGS DE MUUR

Het 160 km lange fietspad van de Muur van Berlijn steekt grotendeels uit boven de oude versterkte *Kolonnenwege*. De route volgt het traject dat de soldaten van de voormalige DDR gebruikten om de grens te bewaken of waarlangs de bevoorradingsstruks reden. De Allgemeiner Deutscher Fahrrad-Club (Duitse fietsclub) geeft een gedetailleerde kaart van het parcours, de *Mauer Radweg*, uit.

ADFC – Landesverband Berlin - Brunnenstr. 28 - ☎ (030) 448 47 24 - www.adfc-berlin.de

VOORZICHTIG!

De brede Berlijnse voetpaden worden gebruikt als fietspad. Wees als voetganger dus voorzichtig en houd rekening met de markeringen op het voetpad die de ruimte voor de fietsers afbakenen.

© J. Malburet/MICHELIN

Een fietstaxi kan twee passagiers meenemen.

REICHSTAG EN DE REGERINGSWIJK ★★

Aan het eind van de jaren negentig hebben duizenden ambtenaren en wagons gevuld met archieven Bonn, de hoofdstad van het voormalige Oost-Duitsland, verlaten om een onderkomen te vinden in Berlijn, de hoofdstad van het herenigde Duitsland. De splinternieuwe bestuurswijk van de stad ligt in een bocht van de Spree en bestaat uit gewaagde constructies van glas en beton. Een ervan is zelfs een ware toeristische trekpleister geworden, de 'oude' Reichstag, met zijn transparante koepel die oplicht wanneer de avond valt.

► **Bereikbaarheid:** 1,2 Brandenburger Tor, 55 Bundestag, Hauptbahnhof, Museum für Naturkunde, M85, 100 Platz der Republik, Reichstag.

Detailkaart van de wijk blz. 42-43. Uitneembare vouwkaart E3-4, F3-4.

► **Aanrader:** Om veiligheidsredenen is de Reichstag enkel te bezichtigen na reservering via de website. Doe dit voor uw vertrek. Andere oplossing: waag uw kans bij het loket aan de Scheidemannstr. of reserveer een tafeltje in het restaurant boven in het gebouw ('De beste adressen', blz. 130). Een indrukwekkend uitzicht gegarandeerd, zonder wachtrij!

DE REGERINGSWIJK

Reichstag ★★

Vouwkaart E3-4 – Platz der Republik 1 - ☎ 22 73 21 52 of 22 73 59 08 - www.bundestag.de - - bezoek van de koepel, dag. 8.00-23.00 u (laatste toegang 22.00 u) - gesl. 24 dec. en 31 dec. na 16.00 u - gratis (incl. audiogids) - enkel na afspraak (reserveren kan via het internet, minstens 3 d. vooraf, of ter plaatse aan het loket 'Anmeldung Kuppel' in de Scheidemannstraße) – identiteitsbewijs verplicht.

In 1871, toen Berlijn werd uitgeroepen tot hoofdstad van het Reich, was er geen enkel gebouw in de stad volgende groot om onderdak te bieden aan de Reichstag. Architect Paul Wallot

kreeg de opdracht een monumentaal paleis (1894) te bouwen, waaraan hij prompt vier hoektorens toevoegde als verwijzing naar de vier landen die deel uitmaakten van het Duitse keizerrijk: Beieren, Saksen, Pruisen en Württemberg. Het gebouw is er 'Voor het Duitse volk', zoals te lezen is op het fronton (*Dem Deutschen Volke*) en kent een bewogen geschiedenis: verwoest door brand in 1933 (kadertekst blz. 30), vernield tijdens de oorlog, verlaten en eenzaam naast de Muur. Dankzij de hereniging van het land herrees het gebouw uit zijn as: de Britse architect **Norman Foster** heeft de Reichstag niet alleen gerestaureerd, hij heeft het gebouw ook bekroond met een opmerkelijke koepel van staal en glas van 23 m hoog en 40 m breed als symbool

DE BRAND IN DE REICHSTAG

In de nacht van 27 op 28 februari 1933, vier weken na de aanstelling van Adolf Hitler als kanselier, staat de Reichstag in brand. Een Nederlandse communist, de jonge Marinus van der Lubbe, wordt ter plaatse gearresteerd. Heeft hij in zijn eentje gehandeld, of kreeg hij orders? En zo ja, van wie? Van de nazi's? De nationaalsocialistische leiders grijpen de gelegenheid aan om de anticommunistische dreiging ter sprake te brengen en arresteren de tegenstanders van het regime. In een waar klimaat van burgeroorlog doen ze de president van het Reich, Paul von Hindenburg, diezelfde dag nog de Brandverordnung ondertekenen, een verordening die een uitzonderingsregime installeert. Op 23 maart 1933 stemt de Reichstag voor de 'Machtigingswet' – waardoor Hitler alle macht krijgt – ... en het einde van de republiek van Weimar.

30 voor het verlangen naar democratische transparantie. De koepel zorgde in 1999 voor de nodige polemiek. Toch biedt hij een verbluffend **uitzicht** over heel de stad. Twee spiraalvormige trappen slingeren zich omhoog langs een met spiegels getooide, omgekeerde kegel, die zich uitstrekt tot bij het half rond waar de 631 afgevaardigden van de Bundestag zetelen en die zo een duizelingwekkende lichtschacht vormt. Bovendien is de kegel zo ontworpen dat de warmte in het gebouw wordt opgevangen en herverdeeld. De hele regeringswijk is trouwens bijzonder milieubewust: zonnepanelen op de daken, generatoren met biodiesel afkomstig van koolzaad...

Bundeskanzleramt ★★

Vouwkart E3 – Willy-Brandt-Str. 1. De 'Sfinx', de 'wasmachine', het 'Kohlosseum'... nooit eerder werd een architecturaal project zo verguisd. Kwam het doordat de bouwheer niemand minder dan kanselier Helmut Kohl was en de opzet bijzonder groots

was? Het bouwwerk moest immers de 'Republiek van Berlijn' belichamen. Wat er ook van zij, de kanselarij die ontsproot aan het brein van de architecten Axel Schultes en Charlotte Frank, weerspiegelt op juiste wijze een machtige en democratische staat zonder vooroordelen. Het bouwwerk, dat in 2001 met veel pracht en praal werd ingehuldigd door Gerhard Schröder, bestaat uit een 36 m hoge centrale kubus (de beroemde 'wasmachine') en twee lange vleugels. Zuilen, binnenplaatsen en glaspartijen openen het gebouw naar buiten toe en geven het een dynamische aanschijn. De Kanselarij biedt onderdak aan de vergaderzalen van het kabinet, de kantoren van de kanseliersvrouw en haar vertrekken op de hoogste verdieping. Achteraan leidt een bruggetje over de Spree naar de Kanzlergarten, de privé-tuin van de kanselarij.

Band des Bundes ★

Het is moeilijk zich een wijziging van het stedelijke landschap voor te stellen die zo drastisch is als deze. Op een

uitgestrekt terrein in de schaduw van de Muur verrees in minder dan een decennium een wijk die de belangrijkste federale instellingen bijeenbrengt. Dit architecturale avontuur begon in 1993, toen een internationale wedstrijd werd uitgeschreven voor de inrichting van de **bocht in de Spree**. Uit de 835 voorstellen kwam de *Band des Bundes* bovendrijven, een project dat bedacht was door de Berlijnse architecten Alex Schultes en Charlotte Frank en waarin de plattegrond van de stad in deze wijk hertekend werd in de vorm van een oost-westas. Dit 1 km lange en 100 m brede 'lint', dat op ruimtelijke wijze de spreiding van de machten belichaamt, strekt zich uit van de tuin van de kanselarij (Kanzlergarten) tot

het Marie-Elisabeth-Lüders-Haus en overbrugt de Spree tweemaal. Het oorspronkelijke project – dat niet werd uitgevoerd, wat het gevoel van leegte versterkt – voorzag in een Bürgerforum tussen de kanselarij en het Paul-Löbe-Haus.

PAUL-LÖBE-HAUS (Huis der Afgevaardigden)

Vouwkaart E3 – Konrad-Adenauer-Str.

Dit in 2001 ingehuldigde bouwwerk maakt bijzonder veel indruk door zijn afmetingen (61.000 m²) en wordt gekenmerkt door ruime en open volumes. Het gebouw, dat in de ogen van zijn tegenstanders symbool staat voor het verpletterende gewicht van de bureaucratie, herbergt bijna duizend kantoren, voorbehouden aan afgevaardigden en

UIT ETEN

Berlijn is een waar paradijs voor hongere en gehaaste stadsmensen: op elk ogenblik van de dag kunt u hier in een *Imbiss* of café terecht voor goedkope menu's. Typisch Berlijns zijn de *Bratwurstwalker* op de Alexanderplatz: met de grill op de buik gebonden verkopen ze *Rostbratwurst* om mee te nemen. Andere specialiteit: de copieuze brunchbuffetten die sommige cafés op zondag aanbieden voor ongeveer € 10. Echte gastronomen kunnen dan weer terecht in een van de vele restaurants.

🕒 'Iets drinken', blz. 139, de rubriek 'Uit eten' op blz. 20 en 'Berlijnse gastronomie' op blz. 173.

🕒 *Onderstaande adressen vindt u terug op de uitneembare vouwkaart aan de binnenzijde van het omslag; zoek het overeenkomstige nummer (bv. 1). De aanwijzingen in het rood verwijzen eveneens naar deze kaart. De meeste adressen staan ook aangeduid op de detailkaarten van de verschillende wijken.*

Reichstag

Detailkaart van de wijk blz. 42-43

MINDER DAN € 15

51 **Die ständige Vertretung** – F3 - Schiffbauerdamm 8 - 🇸 + 🇺 Friedrichstraße - ☎ 282 39 65 - www.staev.de - ♿ - 10.00-2.00 u - € 9/15. Deze brasserie opende haar deuren in 1997 en was oorspronkelijk bedoeld voor de bedienenden van Duitse ministeries die na de eenmaking van Bonn naar Berlijn werden overgebracht.

TUSSEN € 15 EN € 30

50 **Sarah Wiener** – E2 - Invalidenstr. 50-51 - 🇸 + 🇺 Hauptbahnhof - ☎ 70 71 36 50 - www.sarahwiener.de - di.-wo. 10.00-17.00 u, do. 10.00-20.00 u, vr. 10.00-23.00 u, za. en zo. 11.00-18.00 u - € 25/40. In het Museum voor Hedendaagse Kunst in het Hamburger Bahnhof worden Oostenrijkse en mediterrane specialiteiten bereid door een gerenommeerde kok. Reserveren aanbevolen.

TUSSEN € 30 EN € 60

36 **Käfer Berlin** – E4 - Platz der Republik 1 (in de Reichstag) - 🇸 Brandenburger Tor - ☎ 226 29 90 - www.feinkost-kaefer.de - ♿ - 9.00-16.30 u, 18.30-24.00 u - € 43/68. Vanuit dit restaurant op het dak van de Reichstag hebt u een indrukwekkend uitzicht over het oosten van Berlijn. Goede Duitse keuken. Tip: als u vooraf een tafeltje reserveert, hoeft u niet aan te schuiven!

Brandenburger Tor

Detailkaart van de wijk blz. 42-43

MEER DAN € 60

41 **Lorenz Adlon Esszimmer** – F4 - Unter den Linden 77 - 🇸 Brandenburger Tor - ☎ 226 119 60 - lorenzadlon-esszimmer.de - wo.-za. 19.00-22.30 u - menu € 145/205. Hier kunt u genieten van het luxueuze decor van het legendarische Hotel Adlon. Verfiijnde Franse keuken en klassieke gerechten met een moderne toets.

Unter den Linden

Detailkaart van de wijk blz. 64-65

MINDER DAN € 15

64 Adam's – F3 - Georgenstr. 12 (station Friedrichstraße) - + Friedrichstraße - ☎ 12 20 05 89 92 - www.frischer-schmeckt.de - ma.-vr. 6.00-22.00 u, za. 9.00-24.00 u, zo. 9.00-22.00 u. Mooi aanbod originele broodjes (Klapstullen) en salades om mee te nemen of om ter plaatse op te eten. Snel, pretentieloos, goedkoop en vers!

26 Deponie N° 3 – F3 - Georgenstr. 5 - + Friedrichstraße - ☎ 201 657 40 - www.deponie3.de - 10.00-24.00 u - € 13/20. Berlijnse bistro met een gevarieerde clientèle, gelegen onder een boog van de S-Bahn! Op de kaart staan Berlijnse specialiteiten, snacks en enkele ruimere gerechten.

1 Café im Zughaus – G4 - Unter den Linden 2 - + Friedrichstraße - ☎ 20 64 27 44 - www.dhm.de - - 10.00-18.00 u - € 15/20. Het café van het Deutsches Historisches Museum heeft twee troeven: de ruime keuze aan snacks en gerechtes en het mooie terras met uitzicht op de Berliner Dom.

Museumsinsel

Detailkaart van de wijk blz. 64-65

MINDER DAN € 15

2 Allegretto – G3 - Bodestr. 1 - + Friedrichstraße - ☎ 28 04 23 07 - allegrettoneuesmuseum.de - 10.00-18.00 u (do. 20.00 u).

Op de benedenverdieping van het Neues Museum. Het warme interieur is ontworpen door David Chipperfield. De kaart is beperkt maar lekker: bord

© Chris J. Josing/Shutterstock.com

Gezellige brasseriesfeer in Die ständige Vertretung

met Egyptische lekkernijen (€ 8,90), broodjes met zalm, salades, soep en huisbereid gebak.

TUSSEN € 15 EN € 30

3 Humboldt Terrassen – G4 - Schlossplatz 5 - + Friedrichstraße - ☎ 20 62 50 76 - www.humboldt-terrassen.de - - 10.00-18.00 u - € 20/35. Panoramisch terras op de Humboldt-Box (blz. 53). Salade met kip (€ 11,90), strudel en warme chocolade op grootmoeders wijze.

Scheunenviertel

Detailkaart van de wijk blz. 56-57

TUSSEN € 15 EN € 30

59 Altes Europa – G3 - Gipsstr. 11 - Weinmeisterstraße + Oranien-

BERLIJN TEN TIJDE VAN HITLER

De 'machtsgreep'

Op 30 januari 1933 werd **Adolf Hitler** in Berlijn door president Hindenburg benoemd tot kanselier. De nazi's vierden de benoeming met een fakkeloptocht langs de Brandenburger Tor. Na de **brand in de Reichstag** in de nacht van 27 op 28 februari 1933 werd een decreet met kracht van wet uitgevaardigd, dat de voornaamste fundamentele principes en rechten van de Weimarrepubliek afschafte. Met de volmachtenwet van 23 maart werd de Reichstag buitenspel gezet.

In korte tijd zagen in Berlijn, in de kazernes en lokalen van de SA en de SS, meer dan vijftig 'wilde' concentratiekampen het licht. Politieke tegenstanders en Joden werden vervolgd tijdens een nooit eerder geziene terreurexpeditie. Berlijn bevond zich in het centrum van de gebeurtenissen, zoals bij de **boekverbranding van 10 mei 1933**, of de **Kristallnacht** van 9 november 1938. De hoofdstad van het Reich, de zetel van de SA, de naziorganisaties die terreur zaaiden, de Gestapo en de centrale administratie van de *Sicherheitsdienst* van het Reich, vormden het hart van dit regime. Vanaf 1933 werd het wetenschappelijke, culturele en artistieke leven van Berlijn beroofd van elke vrijheid van meningsuiting. Het moment dat de nazi's aan de macht kwamen, betekende ook het einde van de korte periode van administratieve, democratische autonomie voor Berlijn; alle instellingen, zoals het stedelijk parlement en de vergaderingen

van wijkafgevaardigden, werden snel uitgeschakeld.

In 1935 liepen de **rasenwetten van Nürnberg**, die de Joodse burgers uit hun burgerrechten ontzetten, vooruit op de massale deportaties (1941) en de **Wannseeconferentie**, waar werd besloten tot de uitroeiing van alle Europese Joden (1942).

In augustus 1936 ontpopten de **Olympische Zomerspelen** zich als een ware propagandaparade, waar de zwarte, Amerikaanse atleet Jesse Owens uitblonk met vier gouden medailles en zo het racisme van de nazi's een lange neus zette.

Oorlog en verwoesting

De eerste bommen bereikten de hoofdstad van het Reich in 1940 en tussen de herfst van 1943 en maart 1945 werd Berlijn geteisterd door onafgebroken bombardementen, met tienduizenden slachtoffers. Het opvoeren van de lucht-aanvallen deed steeds meer Berlijners de stad ontvluchten, terwijl dwangarbeiders de lege plaatsen in de productielijnen moesten opvullen.

Nadat het Rode Leger in februari 1945 de Oder was overgestoken, begon de slag om Berlijn. Na de zelfmoord van Hitler op 30 april in de bunker van de kanselarij, gaf de plaatselijke bevelhebber, generaal Helmuth Weidling, zich na een gevecht van 16 dagen over. In het hoofdkwartier van de Sovjets, in Karlshorst, werd tijdens de nacht van 8 op 9 mei de onvoorwaardelijke overgave ondertekend.

DE BERLIJNSE MUUR

De context

Na de Tweede Wereldoorlog wordt Berlijn verdeeld in vier bezettingszones (Amerikaanse, Britse, Franse en Russische bezetting). De stad wordt zo meteen ook de speelbal van de wereldpolitiek.

Op 23 mei 1949 wordt de **Bundesrepublik Deutschland** (BRD) opgericht en op 7 oktober de **Deutsche Demokratische Republik** (DDR). De Berlijnse agglomeratie wordt een deelstaat van de BRD, terwijl de grondwet van de DDR de stad opeist als hoofdstad. De DDR gaat ervan uit dat West-Berlijn slechts tijdelijk 'bestuurd' wordt door de NAVO.

Van de versperring tot de muur

Tijdens de jaren vijftig vertrekken steeds meer mensen uit de DDR. Zondag **13 augustus 1961** wordt in de vroege ochtend een zwaarbewaakte, voorlopige versperring opgetrokken langs de grens met West-Berlijn, die al gauw vervangen wordt door een muur die de stad in twee stukken snijdt. Eind 1961 zijn er zeven plekken waar men tussen oost en west kan reizen.

Van beide kanten

Door de scheiding moeten in beide delen van de stad de ontbrekende instellingen en vestigingen zo snel mogelijk opnieuw worden gevormd. De omgeving van de Gedächtniskirche wordt het centrum

van West-Berlijn, de Alexanderplatz het zwaartepunt van de renovatie van het oostelijke stadscentrum. Beide delen ondergaan wijzigingen en moeten fungeren als etalage voor hun respectieve politieke systeem. Ondanks alles wordt aan beide zijden het leven van de meeste Berlijners weer 'normaal'.

De val

In 1989 zorgt de opheffing van het IJzeren Gordijn tussen Hongarije en Oostenrijk voor het vertrek van steeds meer Oost-Duitsers. Op 4 november komen meer dan een half miljoen mensen samen op de Alexanderplatz om democratische hervormingen te eisen. Op 9 november kondigt **Günther Schabowski**, lid van het partijbureau van de Sozialistische Einheitspartei Deutschlands (*SED*), tijdens een persconferentie een soepelere reglementering aan op het vlak van reizen naar het buitenland. Wanneer hem gevraagd wordt wanneer deze maatregel van kracht wordt, antwoordt hij: 'Meteen.' De Oost-Berlijners die naar het westen willen, stromen in groten getale toe bij de grensovergangen, die op dat ogenblik nog van niets weten. In de stad heerst een immense euforie. In de weken die volgen, worden nieuwe grensovergangen geopend, met als meest symbolische de opening van de Brandenburger Tor, op **22 december 1989**, anderhalve maand na de val van de Muur. Sindsdien is het grootste deel van de Muur gesloopt. Het grootste nog bestaande stuk is de East Side Gallery (📍 blz. 75).

Vertaling	Valérie Maes
Omslagontwerp	Keppie & Keppie
Omslagfoto	Canadastock/Shutterstock.com
Ontwerp binnenwerk	Keppie & Keppie
Oorspronkelijke titel	Le Guide Vert Berlin Week-end
Oorspronkelijke uitgever	Michelin, Parijs
Directie	Philippe Orain
Uitgevers	Aude Gandiol, Françoise Rault (Michelin), Lieven Defour (Lannoo)
Redactie	Aurélia Bollé, Cécile Bouché-Gall, Clarisse Bouillet, Tiphaine Cariou, Annabelle Georgen, Laurent Gontier, Guylaine Idoux, Jean-Charles Pharamond, Régis Présent-Griot
Cartografie	Mihăiță-Cristian Constantin, Géraldine Deplante, Daniel Duguay, Thierry Lemasson, Florica Paizs Stadskaarten: © MICHELIN en © 2006-2015 TomTom. All rights reserved. This material is proprietary and the subject of copy- right protection, database right protection and other intellectual prop- erty rights owned by TomTom or its suppliers. The use of this material is subject to the terms of a license agreement. Any unauthorized copying or disclosure of this material will lead to criminal and civil liabilities.
Met dank aan	Till Palme van het Duits Toeristenbureau, Visit Berlin, Didier Broussard, Maria Gaspar

© Cartografie: Michelin

© Nederlandse tekst: Uitgeverij Lannoo, nv, Tiel, 2017

Het redactieteam heeft de grootste zorg besteed aan de samenstelling en de controle van deze gids. Maar omdat de gegevens voortdurend gewijzigd worden, moet de praktische informatie (prijzen, adressen, bezoeken, telefoonnummers, bezienswaardigheden, internetadressen...) worden beschouwd als een aanwijzing. Het is dan ook best mogelijk dat bepaalde info bij het verschijnen van deze gids niet helemaal correct of volledig is. Wij kunnen daar niet verantwoordelijk voor worden gesteld. Deze gids bestaat voor en door u; u bewijst ons dan ook een grote dienst door eventuele tekortkomingen of vergissingen te melden. Aarzel niet om ons uw opmerkingen en suggesties over de inhoud van deze gids mee te delen. Bij een eerstvolgende bijgewerkte editie zullen wij daar rekening mee houden.

Contactadres	De Groene Reisgids Uitgeverij Lannoo Kasteelstraat 97 B-8700 Tiel degroenereisgids@lannoo.be	De Groene Reisgids Uitgeverij Terra Lannoo bv Papiermolen 14-24 3994 DK Houten degroenereisgids@lannoo.nl
---------------------	--	---

www.lannoo.com

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

D/2017/45/554 - NUR 512 - ISBN 978-94-014-3971-8